

BOSHLANG'ICH SINFLARDA PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR VA ULARNING O'QUVCHILARNING INTELLEKTUAL, IJTIMOY VA HISSIY RIVOJLANISHIGA PEDAGOGIK TA'SIRI

Ashurova Gulrux Sayriddin qizi

chemistry international university in Tashkent

Fakultet: Theory and Methods of Primary education

Ilmiy rahbar: Xolyigitova Nasiba Habibullayevna

Annotatsiya. *Mazkur maqola boshlang'ich sinflarda psixologik yondashuvlarning o'quvchilarning intellektual, ijtimoiy va hissiy rivojlanishiga ta'sirini o'rganishga qaratilgan. O'quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda psixologik usullarni qo'llash ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish va ularning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi. Tadqiqot davomida psixologik-pedagogik yondashuvlarning ta'lim jarayonidagi o'rni tahlil qilinib, ularning o'quvchilarga ta'siri baholandi. Olingan natijalar asosida boshlang'ich ta'limda psixologik xizmatni rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqildi.*

Kalit so'zlar: *Boshlang'ich ta'lim, psixologik yondashuv, intellektual rivojlanish, ijtimoiy moslashuv, hissiy barqarorlik, ta'lim sifati, psixologik xizmat.*

KIRISH

Ta'lim insonning har tomonlama rivojlanishini ta'minlaydigan jarayon bo'lib, ayniqsa, boshlang'ich sinflar bosqichi o'quvchilarning intellektual, ijtimoiy va hissiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ushbu davr bolalarning asosiy bilim va ko'nikmalarni egallashi, ijtimoiy munosabatlarni shakllantirishi hamda hissiy barqarorlikni rivojlantirish bosqichidir. Shu sababli, pedagogik jarayonda psixologik yondashuvlardan samarali foydalanish ta'lim samaradorligini oshirishga va o'quvchilarning shaxs sifatida shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.[3]

O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini takomillashtirish doirasida psixologik-pedagogik yondashuvlar dolzarb mavzulardan biri sifatida o'rganilmoqda. Mamlakatimizda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun va "2030 yilgacha ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi" boshlang'ich ta'lim sifatini oshirish, psixologik yondashuvlarni integratsiyalash va o'quvchilarning individual rivojlanish xususiyatlarini inobatga olishga katta e'tibor qaratmoqda. Shu bilan birga, "Maktabgacha va maktab ta'limi tizimida psixologik xizmatni tashkil etish to'g'risida"gi Qaror psixologik yondashuvlarning ta'lim jarayoniga joriy etilishini me'yoriy jihatdan mustahkamlab beradi.[4]

Boshlang'ich sinflarda psixologik yondashuvlar ta'limning samaradorligini oshirish, o'quvchilarning individual qobiliyatlarini rivojlantirish va ularning hissiy holatini barqarorlashtirishga xizmat qiladi. Psixologik yondashuvlar yordamida o'quvchilarning intellektual rivojlanishi (fikrlash, mantiqiy tahlil, eslab qolish), ijtimoiy rivojlanishi (muloqot, guruhda ishlash, muammolarni hal qilish) va hissiy rivojlanishi (o'zini anglashi, stressga bardoshli bo'lishi, hissiyotlarni boshqarish) ta'minlanadi[5].

Xalqaro tajribalar shuni ko'rsatadiki, rivojlangan mamlakatlar ta'lim tizimida psixologik-pedagogik yondashuvlar integratsiyalashgan holda qo'llanilmoqda. Masalan, Finlyandiya, AQSh va Germaniya maktab tizimlarida o'quvchilarning psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda individual ta'lim dasturlari ishlab chiqilgan. O'zbekistonda ham ushbu tajribadan foydalanish orqali boshlang'ich sinflar ta'lim jarayonida psixologik yondashuvlarni kengroq qo'llash imkoniyati mavjud.

Boshlang'ich sinflarda psixologik yondashuvlarning o'quvchilarning intellektual, ijtimoiy va hissiy rivojlanishiga ta'sirini tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqot davomida mavjud nazariyalar, amaliy tajribalar va O'zbekiston ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlar asosida psixologik yondashuvlarning samaradorligi o'rganiladi. Shuningdek, ta'lim jarayonida psixologik metodlarning qo'llanishi, ularning o'quvchilarning rivojlanishiga ta'siri hamda pedagogik jarayonda samarali foydalanish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLILI

Ushbu tadqiqot boshlang'ich sinflarda psixologik yondashuvlarning o'quvchilarning intellektual, ijtimoiy va hissiy rivojlanishiga pedagogik ta'sirini o'rganishga qaratilgan. Tadqiqot jarayonida sifat va miqdoriy tadqiqot metodlari uyg'unlashtirilib, mavjud nazariyalar va empirik ma'lumotlar asosida ilmiy asoslangan xulosalar shakllantirildi.

Tadqiqotda dastlab, O'zbekiston Respublikasining ta'lim sohasiga oid normativ-huquqiy hujjatlari, ilg'or xalqaro tajribalar va ilmiy tadqiqotlar tahlil qilindi. Ushbu bosqichda normativ-huquqiy bazani o'rganish psixologik yondashuvlarning ta'lim jarayonidagi o'rnini belgilash, mavjud qonun va qarorlar asosida ularning ta'sirchanligini aniqlash imkoniyatini berdi.

Tadqiqot doirasida miqdoriy tahlil usullari qo'llanilib, boshlang'ich sinflarda o'quvchilar bilan ishlovchi o'qituvchilar va psixologlar o'rtasida so'rovnoma va intervyular tashkil etildi. Ushbu metodologik yondashuv orqali psixologik yondashuvlarning amaliy natijalari va ularning o'quvchilarning rivojlanishiga ta'siri o'rganildi. So'rovnoma natijalari psixologik yondashuvlarning ta'lim samaradorligiga qanday ta'sir ko'rsatayotganini aniqlashga yordam berdi.

Empirik ma'lumotlarni yig'ish uchun tajriba tahlili ham qo'llanildi. Pedagog va psixologlarning maktabdagi faoliyati kuzatilib, o'quvchilarning intellektual, ijtimoiy va hissiy rivojlanishiga psixologik yondashuvlarning ta'siri baholandi. Ushbu ma'lumotlarni tahlil qilishda deskriptiv tahlil, korelyatsion tahlil va regression tahlil usullari ishlatildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, boshlang'ich sinflarda psixologik yondashuvlarni qo'llash ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Jumladan:

- **Intellektual rivojlanish** – Psixologik yondashuvlar asosida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlari oshgan.
- **Ijtimoiy rivojlanish** – Psixologik yondashuvlar qo'llangan sinflarda o'quvchilarning jamoaviy ishlash ko'nikmalari va o'zaro muloqoti yaxshilangan.
- **Hissiy rivojlanish** – Psixologik qo'llab-quvvatlangan o'quvchilarda stress va xavotir darajasi kamaygan, o'ziga bo'lgan ishonch ortgan.

Tadqiqot metodologiyasining qo'llanilishi orqali boshlang'ich ta'limda psixologik yondashuvlarning samaradorligi ilmiy jihatdan asoslandi va ularning o'quvchilarning rivojlanishiga ijobiy ta'siri empirik ma'lumotlar bilan tasdiqlandi.

NATIJALAR VA MUHOKAMALAR

Tadqiqot natijalari boshlang'ich sinflarda psixologik yondashuvlarning o'quvchilarning intellektual, ijtimoiy va hissiy rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatishini tasdiqladi. Olingan ma'lumotlar psixologik-pedagogik metodlarni ta'lim jarayoniga samarali integratsiya qilish o'quvchilarning bilim olish jarayoniga bo'lgan qiziqishini oshirishini, ularning jamoaviy ishlash qobiliyatini rivojlantirishini va hissiy barqarorlikni ta'minlashini ko'rsatdi.

Birinchidan, psixologik yondashuvlar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonlari o'quvchilarning intellektual rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Tadqiqot davomida psixologik yondashuvlarning muntazam qo'llanilishi o'quvchilarning tafakkur jarayonlarini faollashtirgani aniqlandi. Xususan, faol o'qitish texnologiyalari, o'yinli yondashuvlar, muammoli ta'lim metodlari va motivatsion mashg'ulotlar yordamida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatlari rivojlangan. Psixologlarning fikricha, bolalarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish uchun darslarda interaktiv metodlarni keng qo'llash muhim ahamiyatga ega.

Ikkinchidan, psixologik yondashuvlar ijtimoiy moslashuv jarayonini yengillashtirishga yordam beradi. O'quvchilarning jamoada ishlash, o'zaro fikr almashish va ijtimoiy muhitga moslashish qobiliyatlarini rivojlantirish uchun kooperativ ta'lim, guruhviy muloqot mashg'ulotlari va rol o'yinlari qo'llanilgan sinflarda ijobiy natijalar kuzatildi. Psixologik qo'llab-quvvatlovga ega bo'lgan bolalar boshqa o'quvchilar bilan samarali muloqot qilish, o'z fikrlarini aniq ifodalash va nizolarni hal qilish qobiliyatini shakllantirgan.

Uchinchidan, psixologik yondashuvlar o'quvchilarning hissiy rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, stress va xavotir darajasi yuqori bo'lgan o'quvchilar psixologik yondashuvlar asosida olib borilgan mashg'ulotlar natijasida o'z hissiyotlarini yaxshiroq boshqara boshlaganlar. Xususan, emotsional barqarorlikni oshirish texnikalari, diqqatni jamlash mashqlari va hissiy o'zini anglash bo'yicha maxsus metodlar yordamida o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchi oshgan, darslarga bo'lgan munosabatlari yaxshilangan.[6]

Bundan tashqari, tadqiqot davomida pedagog va psixolog hamkorligi darajasi past bo'lgan maktablarda psixologik yondashuvlarning samaradorligi pastligi kuzatildi. Psixologlarning ta'lim jarayoniga integratsiyalashuvi sust bo'lgan maktablarda o'quvchilar o'z his-tuyg'ularini boshqarishda qiynalishlari, shuningdek, jamoaviy ishlash ko'nikmalari sust rivojlanganligi aniqlandi. Ushbu omil shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinflarda o'qituvchilar va psixologlar o'rtasidagi uzviy hamkorlikni kuchaytirish zarur.

Xalqaro tajribalarni tahlil qilish natijalari shuni ko'rsatdiki, rivojlangan mamlakatlarda maktab psixologlari va pedagoglarning uzviy hamkorligi ta'lim jarayonining muhim qismi hisoblanadi. Masalan, Finlyandiya va Germaniyada psixologlarning faol ishtiroki tufayli boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning intellektual va ijtimoiy rivojlanishiga katta e'tibor qaratiladi. O'zbekiston ta'lim tizimida ham bunday yondashuvni keng tatbiq etish psixologik xizmat sifatini oshirishga yordam beradi.[7]

Tadqiqot davomida xalqaro tajribalar tahlili O'zbekiston ta'lim tizimida psixologik xizmatni yanada takomillashtirish zaruriyatini ko'rsatdi. Rivojlangan mamlakatlarda psixologik xizmatlar ta'lim tizimining ajralmas qismi hisoblanib, pedagogik jarayon bilan uzviy bog'langan holda faoliyat yuritadi. O'zbekiston ta'lim tizimida ham bunday tizimni joriy etish va takomillashtirish psixologik xizmatlarning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Ushbu tadqiqot natijalari boshlang'ich sinflarda psixologik yondashuvlarni kengroq qo'llash, pedagog va psixolog hamkorligini mustahkamlash, ta'lim jarayoniga innovatsion psixologik metodlarni integratsiya qilish orqali o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlash mumkinligini tasdiqlaydi. Shu sababli, psixologik yondashuvlarning ta'lim jarayonida samarali qo'llanilishi va ularning doimiy ravishda takomillashtirilishi ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Umuman olganda boshlang'ich sinflarda psixologik yondashuvlarning qo'llanilishi o'quvchilarning intellektual, ijtimoiy va hissiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi tadqiqot natijalari asosida tasdiqlandi. Ta'lim jarayonida psixologik-pedagogik metodlarni qo'llash o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini oshirish, ularning ijtimoiy moslashuvini osonlashtirish va hissiy barqarorlikni ta'minlash imkonini beradi. Shuningdek, psixologik xizmatning ta'lim jarayoniga samarali integratsiyasi o'quvchilarning shaxsiy rivojlanish jarayoniga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Psixologik yondashuvlar bilan ta'lim jarayonining uyg'unlashuvi quyidagi jihatlarida muhim ahamiyatga ega:

- **Intellektual rivojlanish:** O'quvchilarning tafakkur jarayonlarini faollashtirish, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish imkonini beradi.
- **Ijtimoiy rivojlanish:** O'quvchilarning jamoaviy ishlash qobiliyatini rivojlantirish, ularning o'zaro muloqot qilish ko'nikmalarini mustahkamlash hamda ijtimoiy moslashuv darajasini oshirishga xizmat qiladi.
- **Hissiy rivojlanish:** Stress va xavotir darajasini kamaytirish, ijtimoiy muhitda o'zini erkin his qilish hamda hissiyotlarni boshqarish ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN MANBALAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, 23.09.2020 yildagi O'RQ-637-son,
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasida 2030 yilgacha ta'limni rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni, 29.04.2019 yildagi PF-5712-son,
3. Yusupova, Z. Sh., & Temirov, A. Y. (2021). Boshlang'ich sinf o'quvchilarining psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish. Zamonaviy fan, ta'lim va tarbiya, 39(22), 235-240.
<https://interscience.uz/index.php/zamonaviy-fan-va-talim-tarbiya-m/article/download/470/312/1206>

4. Ochildiyeva, M., & Parpiyev, O. (2022). Boshlang'ich ta'lim tizimiga zamonaviy yondashuvlar. Qo'qon universiteti ilmiy axborotnomasi, 2(3), 640-645. https://herald.kokanduni.uz/index.php/public_html/article/download/666/452/1117
5. Mamatqulova, S. R. (2022). Boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kreativ fikrlash qobiliyatini shakllantirish. Zamonaviy fan va ta'lim, 1(1), 45-50. <https://zenodo.org/record/7098585/files/Mamatqulova%20Saodatxon%20Rustamovna%20.pdf>
6. Hakimova, N. S. (2022). Boshlang'ich sinf o'quvchilari hayotida ijtimoiy-huquqiy me'yorlarning o'rni. [Uslubiy qo'llanma]. Buxoro davlat universiteti. https://uniwork.buxdu.uz/resurs/21293_1_5D0D9C12DE402A01D0D7A71BE9FBCB9D07569CBE.pdf
7. Nishanova, Z., & Alimova, G. (2006). Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi. Adabiyot jamg'armasi nashriyoti. [https://www.ziyouz.com/books/kollej_va_otm_darsliklari/psixologiya/Bolalar%20psixologiyasi%20va%20uni%20o%27qitish%20metodikasi%20\(Z.Nishanova,%20G.Alimova\).pdf](https://www.ziyouz.com/books/kollej_va_otm_darsliklari/psixologiya/Bolalar%20psixologiyasi%20va%20uni%20o%27qitish%20metodikasi%20(Z.Nishanova,%20G.Alimova).pdf)